

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaje) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelky **České republiky – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových**, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2021 č. j. 33 Cdo 3720/2020-156, za účasti **Nejvyššího soudu**, jako účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2021 č. j. 33 Cdo 3720/2020-156 bylo porušeno právo stěžovatelky na řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a požadavek právní jistoty podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky.

II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2021 č. j. 33 Cdo 3720/2020-156 se zrušuje.

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jí bylo porušeno její základní právo na spravedlivý (sc. řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh se podává, že Městský soud v Brně (dále jen „městský soud“) rozsudkem ze dne 17. 1. 2020 č. j. 53 C 50/2019-116 uložil stěžovatelce zaplatit P. H. (dále též jen „žalobce“) částku 135 284 Kč s 8,5% úrokem z prodlení od 2. 3. 2018 do zaplacení, co do úroků z prodlení z této částky za dobu od 24. 2. 2018 do 1. 3. 2018 žalobu zamítl a stěžovatelce uložil zaplatit žalobci náhradu nákladů řízení ve výši 79 063,55 Kč. Prvně uvedená částka představovala nálezné podle § 1056 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve výši 10 % z hodnoty vkladu na třech vkladních knížkách na jméno (již zemřelé) M. J., vystavených obchodní společností Česká spořitelna, a. s., které žalobce našel při vyklizení domu č. p. XX Š. a předal stěžovatelce dne 12. 5. 2017, jež práva a povinnosti spojené s těmito vkladními knížkami nabyta jako odúmrť.

3. K odvolání stěžovatelky Krajský soud v Brně rozsudkem ze dne 21. 7. 2020 č. j. 15 Co 68/2020-134 změnil rozsudek městského soudu v odvoláním napadené části jen tak, že zamítl žalobu o zaplacení 8,5% úroku z prodlení z částky 135 284 Kč za den 2. 3. 2018, ve zbytku věci samé jej potvrdil a stěžovatelce uložil zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů 98 968,05 Kč.

4. Proti tomuto rozsudku brojila stěžovatelka dovoláním, to však Nejvyšší soud napadeným rozsudkem zamítl a stěžovatelce uložil zaplatit žalobci na náhradě nákladů dovolacího řízení 8 276,40 Kč. Nejvyšší soud konstatoval, že dovolání je přípustné, neboť stěžovatelka vymezila, v čem spatřuje splnění předpokladu přípustnosti dovolání, a řádně vyložila, v čem spočívá nesprávnost právního posouzení. Položenou otázku hmotného práva (posouzení položené otázky podle *analogie legis*) dosud neřešil. Rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, záviselo na vyřešení otázky, zda lze ve zjištěném skutkovém stavu nálezný vkladní knížku na jméno co do důsledků předvídaných v § 1056 odst. 1 a 2 větě první „ve spojení“ s § 1063 větou první občanského zákoníku ztotožnit s nálezem věci (peněz) v hodnotě vkladu na účtu, k němuž byla vystavena. Podle názoru stěžovatelky uplynutím stanovené doby se však podle § 2679 občanského zákoníku ruší závazek ze smlouvy o účtu, zanikají práva a povinnosti výstavce vkladní knížky i práva a povinnosti majitele účtu, ke kterému byla vkladní knížka vystavena. Zrušení závazku je pak spojeno s povinností výstavce vyplatit zůstatek peněžních prostředků s příslušenstvím majiteli vkladní knížky, a to bez zbytečného odkladu. Výstavce musí projevit iniciativu ke splnění své povinnosti, zejména jde-li o vkladní knížku na jméno. Proto podle názoru stěžovatelky nálezný a odevzdání vkladních knížek nepřispěly k nabytí předmětné majetkové hodnoty, neboť by v každém případě peněžní prostředky z účtu získala vzhledem k uvedené povinnosti výstavce vkladní knížky. S tímto názorem se Nejvyšší soud neztotožnil. Podle jeho názoru argumentace stěžovatelky zánikem závazku ze smlouvy o účtu, k němuž byla vystavena vkladní knížka, uplynutím stanovené doby při splnění dvou podmínek (nenakládání s peněžními prostředky na účtu, nepředložení vkladní knížky k doplnění záznamů) neřeší otázku, která je otevřena dovolacím přezkumem. To odůvodnil tím, že vkladní knížka nemá povahu cenného papíru, neboť je jen potvrzením peněžního ústavu o existenci a výši vkladu, a sama o sobě nemá žádnou hodnotu, resp. její hodnotu nelze ztotožnit s pohledávkou majitele účtu, tedy nelze ztotožnit cenu (hodnotu) vkladní knížky s výší peněžních prostředků vložených na účet. Vkladní knížka podle Nejvyššího soudu splňuje předpoklady, jež definují hmotnou věc v právním smyslu, a ten, kdo je jejím vlastníkem, má přístup k nakládání s peněžními prostředky na účtu, jejichž majitelem je výstavce vkladní knížky. Nejvyšší soud tak shledal, že bez předložení vkladní knížky s peněžními prostředky na účtu nelze nakládat, a tedy ani úspěšně uplatnit právo na výplatu zůstatku peněžních prostředků včetně úroků ke dni zániku závazkového právního vztahu. Proto je podle Nejvyššího soudu (za pomoci analogie zákona) namíste použít § 1056 odst. 2 občanského zákoníku o ceně nálezů i na vkladní knížku tak, že její hodnota (cena) se rovná výši peněžních prostředků na účtu, k němuž byla vystavena.

II.

Stěžovatelčina argumentace

5. Stěžovatelka namítá, že se Nejvyšší soud při řešení otázky, pro kterou byl dovolací přezkum připuštěn, odchýlil od své dosavadní judikatury, aniž by tak učinil v souladu s právním řádem a principem rovnosti (čl. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny, čl. 96 odst. 1 Ústavy)

a právní jistoty (čl. 1 odst. 1 Ústavy), ze kterých plyne požadavek na shodný výklad zákona ve srovnatelných případech, resp. princip předvídatelnosti rozhodování, podle něhož účastníci právních vztahů mohou legitimně očekávat, že státní orgány budou ve skutkově a právně srovnatelných případech rozhodovat v celkovém vyznění stejně.

6. Následně stěžovatelka poukazuje na svou argumentaci uplatněnou v soudním řízení, podle které i kdyby vkladní knížky nebyly nalezeny, s ohledem na § 2668 a 2679 občanského zákoníku by k nabytí peněžních prostředků odpovídajících výši vkladů došlo, byť později, po zániku závazků, neboť peněžní ústav (výstavce vkladních knížek) má povinnost vypořádat pohledávky a dluhy týkající se účtu.

7. Za stěžejní však považuje otázku určení výše nálezného, přičemž poukazuje na právní povahu vkladní knížky, jak plyne z § 2676 občanského zákoníku a ze soudní praxe představované rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2005 sp. zn. 20 Cdo 2501/2004, ze dne 27. 6. 2011 sp. zn. 33 Cdo 702/2010 a ze dne 23. 4. 2014 sp. zn. 21 Cdo 884/2013. Z nich má plynout, že vklad představuje pohledávku vkladatele vůči peněžnímu ústavu a vkladní knížka slouží jako potvrzení peněžního ústavu o existenci a výši kladu, přičemž není cenným papírem, i když vykazuje jeho určité charakteristiky. Vkladní knížka tedy sama o sobě nemá žádnou hodnotu, stejně jako ji nemá příslušný účet, a tudíž nelze dovodit, že by její hodnota odpovídala hodnotě vkladu na účtu, podobně jako tomu není ani v případě bankovní karty nebo výpisu z katastru nemovitostí.

8. V posuzované věci pak Nejvyšší soud podle stěžovatelky v rozporu se závěrem vysloveným v již zmíněném rozsudku sp. zn. 33 Cdo 702/2010 dovodil, že vlastník vkladní knížky má přístup k nakládání s peněžními prostředky na účtu, což ale neodpovídá skutkovému stavu věci, neboť bylo prokázáno, že práva a povinnosti spojené s vkladní knížkou vedenou u obchodní společnosti Československá obchodní banka, a. s., nabyly i bez vkladní knížky ještě před jejím nálezem vedlejším účastníkem. Nelze-li podle uvedeného judikátu darovat vkladní knížku, ale pouze postoupit pohledávku ve vkladovém vztahu, pak podle stěžovatelky nelze spojovat vlastnictví vkladní knížky s peněžními prostředky na účtu, ke kterému byla vystavena. A nemá-li vkladní knížka žádnou hodnotu, pak i pro stanovení výše nálezného nutno počítat s hodnotou nulovou.

9. Nejvyšší soud se v této základní otázce podle stěžovatelky odchýlil od své ustálené judikatury, aniž by vysvětlil, proč tak učinil a proč spatřuje závěry v dosavadní judikatuře k řešené otázce za neudržitelné, navíc nepředložil věc k rozhodnutí velkému senátu podle § 20 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákona o soudech a soudcích), ačkoliv napadeným rozsudkem došlo ke změně rozhodovací praxe.

III.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Její ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpala všechny

zákonné prostředky k ochraně svého práva, resp. proti napadenému rozhodnutí k dispozici žádný takový prostředek neměla.

IV.

Vyjádření účastníka řízení

11. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi řízení, jakož i P. H., kterému náleželo postavení vedlejšího účastníka řízení.

12. Nejvyšší soud uvedl, že setrvává na argumentaci, podle které vkladní knížka splňuje předpoklady, které definují hmotnou věc v právním smyslu, přičemž ten, kdo je jejím vlastníkem, má přístup k nakládání s peněžními prostředky na účtu, jejichž majitelem je výstavce vkladní knížky. Protože bez předložení vkladní knížky s peněžními prostředky na účtu nelze nakládat, a tedy ani uplatnit právo na výplatu zůstatku včetně úroků ke dni zániku závazkového vztahu, je třeba použít § 1056 odst. 2 občanského zákoníku o ceně nálezů tak, že její hodnota se rovná výši peněžních prostředků na účtu, k němuž byla vystavena. Z hlediska zákonem chráněných hodnot (principu spravedlivé rovnosti, je nutné použít právní normu, která na nález ztracené věci, která nemá žádnou majetkovou hodnotu, nedopadá).

13. P. H. se k ústavní stížnosti nevyjádřil, a s ohledem na poučení, kterého se mu ve výzvě k vyjádření dostalo [§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“)], má Ústavní soud za to, že se svého postavení vedlejšího účastníka vzdal.

14. Výše uvedené vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice, ta však této možnosti nevyužila.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Nutno proto vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ je v zásadě věcí obecných soudů, a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

16. V ústavní stížnosti stěžovatelka především namítá, že se Nejvyšší soud v posuzované věci odchýlil od svého právního názoru vyjádřeného v rozsudku sp. zn. 33 Cdo 702/2010, aniž by věc postoupil k rozhodnutí velkému senátu podle § 20 odst. 1 zákona o soudech

a soudcích, čímž porušil čl. 38 odst. 1 Listiny. Podle názoru Ústavního soudu však Nejvyššímu soud taková povinnost nevznikla, neboť šlo o skutkově odlišnou věc, kterou bylo třeba posoudit podle jiné právní úpravy. V nynější věci Nejvyšší soud zaujal stanovisko k otázce, zda lze použít § 1056 odst. 2 občanského zákoníku v případě nálezu vkladní knížky vystavené k účtu, na němž se nacházejí finanční prostředky a jehož existence nebyla státu známa, zatímco předmětem odkazovaného rozsudku byla otázka, zda lze darovat peněžní prostředky na vkladní knížce ústní smlouvou, jež byla vyřešena tak, že „peněžní prostředky, jež převzal peněžní ústav (vklad), nelze darovat tím způsobem, že vkladatel s úmyslem obdarovat předá vkladní knížku (na jméno) třetí osobě, případně prohlásí, že jí peněžní prostředky (vklad) poskytuje jako dar“. Nejvyšší soud v napadeném rozsudku své předchozí závěry nijak nerozporoval, naopak z nich vycházel, „pouze“ konstatoval, že pro účely § 1056 odst. 2 občanského zákoníku lze hodnotu nálezu vkladní knížky v daném případě ztotožnit s hodnotou peněžních prostředků na příslušném účtu. Možno dodat, že přípustnost dovolání Nejvyšší soud dovedl právě proto, že stěžovatelkou položená otázka (použití analogie v případě § 1056 občanského zákoníku) nebyla dosud v jeho judikatuře vyřešena. Proto Ústavní soud námitce porušení čl. 38 odst. 1 Listiny nepřisvědčil.

17. Ústavní soud však dospěl k závěru o porušení ústavnosti z jiného důvodu, a to, že zdůvodnění daného právního závěru trpí logickým rozporem. Podle ustálené judikatury je požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí jedním za základních atributů řádně vedeného soudního řízení [srov. např. nález ze dne 23. 2. 2006 sp. zn. III. ÚS 405/03 (N 45/40 SbNU 373)], kdy dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí má zaručit transparentnost, seznatelnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a vyloučit libovůli. Pakliže v rozhodnutí řádné odůvodnění chybí, je tím dána nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také neústavnost; nejsou-li totiž zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování [srov. např. nález ze dne 4. 9. 2002 sp. zn. I. ÚS 113/02 (N 109/27 SbNU 213)]. V nálezu ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.) pak Ústavní soud vyslovil, že „[...] je zcela nezbytné, aby rozhodnutí obecných soudů nejen odpovídala zákonu v meritu věci a byla vydávána za plného respektu k procesním normám, ale aby také odůvodnění vydaných rozhodnutí ve vztahu k zmíněnému účelu odpovídalo kritériím daným § 157 odst. 2 *in fine*, odst. 3 [o. s. ř.], neboť jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) rozhodnutí a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem odůvodněná rozhodnutí, naplňují – jako neoddělitelná součást ‚stanoveného postupu‘ – ústavní kritéria plynoucí z Listiny (čl. 38 odst. 1). Obdobně jako ve skutkové oblasti, i v oblasti nedostatečně vyložené a zdůvodněné právní argumentace nastávají obdobné následky vedoucí k neúplnosti a zejména k nepřesvědčivosti rozhodnutí, což je ovšem v rozporu nejen s požadovaným účelem soudního řízení, ale též i se zásadami spravedlivého procesu (čl. 36 odst. 1 Listiny), jak jim Ústavní soud rozumí“.

18. Nejvyšší soud na straně jedné v souladu se svou judikaturou konstatuje, že majitelem vkladu je subjekt, který vede účet, a po předložení vkladní knížky s peněžními prostředky na účtu nakládá majitel účtu; vkladní knížka nemá povahu cenného papíru, je jen potvrzením peněžního ústavu o existenci a výši vkladu a sama o sobě žádnou majetkovou hodnotu nemá, resp. nelze ji ztotožnit s pohledávkou majitele účtu (s výší peněžních prostředků vložených na účet). Pohledávku z účtu podle Nejvyššího soudu nelze pojmově ztratit a nalézt a (jen) majitel vkladní knížky (a účtu) má právo disponovat s peněžními prostředky na něm, resp. má právo na výplatu zůstatku peněžních prostředků s příslušenstvím ke dni zrušení závazku. Na straně druhé Nejvyšší soud zdůrazňuje,

že bez předložení vkladní knížky nelze s peněžními prostředky na účtu nakládat, z čehož vyvozuje (byť pro účely použití § 1056 odst. 2 občanského zákoníku), že vkladní knížka má „hodnotu“ rovnající se výši peněžních prostředků na účtu.

19. Z uvedeného plyne, že žalobce, i když měl ve svém držení vkladní knížku, s peněžními prostředky na příslušném účtu disponovat nemohl, a tudíž je ani nemohl jakkoliv získat do svého vlastnictví. Vlastnicí pohledávky za peněžním ústavem ve výši zůstatku peněžních prostředků s příslušenstvím se stala stěžovatelka vzhledem k delačnímu principu ke dni smrti zůstavitelky. Nejvyšší soud sice poukazuje na to, že ztráta či zničení vkladní knížky má za následek nemožnost disponovat s peněžními prostředky na účtu (§ 2677 věta druhá občanského zákoníku), jde však o omezení dočasné, nezakládající zánik pohledávky vůči peněžnímu ústavu, neboť majitel účtu má právo na vystavení nové vkladní knížky (§ 2678 občanského zákoníku). Zemře-li majitel vkladní knížky (majitel účtu), vyznačí výstavce vkladní knížky na základě příslušného rozhodnutí v pozůstalostním řízení jako nového majitele vkladní knížky dědice, který zdědil peněžní prostředky disponované na daném účtu.

20. Nejvyšší soud tedy uvádí, že samotná (nalezená) vkladní knížka nemá žádnou hodnotu. Současně ale uvádí, že z hlediska § 1056 odst. 2 občanského zákoníku má hodnotu odpovídající výši zůstatku na účtu, k němuž byla vystavena. Takový závěr, podle kterého vkladní knížka má a současně nemá hodnotu odpovídající zůstatku na příslušném účtu, se Ústavnímu soudu jeví jako vnitřně rozporný, a tudíž z hlediska ústavnosti napadeného rozhodnutí nepřijatelný, neboť nevede k použití právní normy, se kterou zákonodárce pro takovou situaci počítá.

21. Těžiště věci spočívá v odpovědi na otázku, zda nalezená vkladní knížka měla pro stěžovatelku hodnotu ve výši zůstatku peněz na účtu včetně příslušenství (o nějaké citové hodnotě nebo vztahu k nálezce v tomto případě lze stěží uvažovat). V posuzovaném případě měla pouze určitou informační hodnotu, neboť na jejím základě bylo provedeno dodatečné projednání pozůstalosti, jehož výsledkem bylo deklarování stěžovatelčina práva k pohledávce vůči peněžnímu ústavu.

22. Ústavní soud závěrem uvádí, že v posuzované věci jde o výjimečnou situaci, ke které došlo pochybením v pozůstalostním řízení, přičemž k uplatnění pravidla zakotveného v § 2679 občanského zákoníku tak dojít nemohlo a posoudit nynější věc podle tohoto ustanovení, kterého se dovolává stěžovatelka, nepřicházelo v úvahu. Proto Ústavnímu soudu nezbylo, než věc posoudit podle skutkových okolností a uzavřít, že vnitřně rozporné odůvodnění soudního rozhodnutí spočívající v tvrzení, že pro věc určitá skutečnost je dána a současně dána není (hodnota nálezce), je v rozporu s právem na řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Současně je tím porušen právně státní požadavek právní jistoty podle čl. 1 odst. 1 Ústavy, neboť s každým z těchto tvrzení je spojeno použití jiné právní normy.

23. K použití ustanovení o právu nálezce Ústavní soud dodává, že hodnotu nalezené věci je nutno posuzovat z pohledu vlastníka i nálezce, a v závislosti na tom použít buď pravidlo stanovené v § 1056 odst. 2 větě první anebo pravidlo stanovené v § 1056 odst. 2 větě druhé občanského zákoníku, což se nestalo. Ani nálezci ani stěžovatce se proto v soudním řízení nedostalo ústavně souladné odpovědi na to, zda a jaké nálezci náleží nálezné a podle jakého ustanovení je třeba věc posoudit, ačkoli na tom závisela odpověď na dovolací otázku, byť v ní stěžovatelka vycházela pouze z toho, že nálezce nárok

na nálezně vůbec nemá. To však v sobě zahrnuje potřebu – pro případ, že má takový nárok – odpovědět i otázku, zda je třeba jej posoudit podle § 1056 odst. 2 věty první nebo naopak podle věty druhé téhož ustanovení.

24. S ohledem na shora uvedené Ústavní soud konstatuje, že Nejvyšší soud v záhlaví označeným usnesením porušil ústavně zaručené základní právo stěžovatelky na řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právně státní požadavek právní jistoty podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Z tohoto důvodu podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona toto rozhodnutí zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 15. srpna 2022

Josef Fiala
předseda senátu